

MAÜ
PRESS

Artuklu Kaime

Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık mı Asli Unsur mu?

Berkan GÜNGÖR <https://orcid.org/0000-0002-6135-2793> | berkangungorr@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Geliş Tarihi 20.02.2024

Kabul Tarihi 17.05.2024

Yayın Tarihi 31.05.2024

Atf Bilgisi

Güngör, B. (2024). "Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık Mı Asli Unsur Mu". Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi 7(1): 1-18. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>

Öz

Bu çalışma, kozmopolit bir imparatorluğun ardından kurulan Türk Ulus Devleti Türkiye Cumhuriyeti'nde, Alevilerin bir azınlık mı olduğunu yoksa devletin doğal kabul gören asli bir unsuru mu olduğunu tartışmaya açmaktadır. Bu amaçla, öncelikle 'kimlik', 'yurttaş' ve 'azınlık' kavramları irdelenmiş, akabinde ulus devletlerin sahneye çıkışlarında ulusları ile nasıl kavuştukları ya da uluslarını nasıl oluşturdukları incelenmiştir. Kavramsal tartışmaların ardından Türkiye Cumhuriyeti devletinde Alevilerin 'kendi kimlikleri' ile ne kadar var olabildikleri tartışılmıştır. Dini kimlikleri, etnik kökenleri ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde verdikleri mücadele ile değerlendirildiğinde Aleviler bu toprakların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsurlarıdır. Bu açıdan ele alındığında, Alevi toplumunun asli unsur olarak değerlendirilmesi, aynı zamanda toplum içindeki birlik ve beraberliği pekiştirmek adına önemli bir gerçekliktir. Bir diğer taraftan ise kendi inançlarını, ritüellerini, yaşam tarzlarını özgürce yaşayamama ve kimliklerini özgürce ifade edememe gibi problemler yaşadıkları için ise Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nde azınlık konumundadırlar. Bu bağlamda, Alevilerin hem asli unsur hem de azınlık olarak değerlendirilmesi Türkiye'nin karmaşık sosyal yapısındaki çeşitli gerçekliklere işaret etmektedir. Bu gerçeklikleri anlamak ve çözümlenmek, toplumsal birliği güçlendirmek, hoşgörüyü arttırmak ve eşitliği sağlamak adına kapsamlı bir toplumsal diyalog ve çaba gerektirmektedir. Bu noktada, Alevi topluluğunun kendine özgü kültürünü, inançlarını ve yaşam tarzlarını özgürce sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla daha kapsayıcı bir politika ve hukuki çerçeve oluşturulması önemlidir.

Anahtar Kelimeler

siyaset bilimi ve kamu yönetimi, alevi, yurttaşlık, kimlik, azınlık, ulus devlet.

The Ambivalence of Alevi Identity: Minority or Fundamental Element?

Berkan GÜNGÖR | <https://orcid.org/0000-0002-6135-2793> | berkangungorr@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, Political Sciences and Public Administration, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/0396cd675>

Date of Submission 20.02.2024

Date of Acceptance 17.05.2024

Date of Publication 31.05.2024

Citation

Güngör, B. (2024). "Alevi Kimliğinin İkircikliği: Azınlık mı Asli Unsur mu?". Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi 7(1): 1-18. <https://doi.org/10.55119/artuklu.1440342>

Abstract

This study discusses whether Alevis are a minority in the Republic of Turkey, a Turkish nation-state founded after a cosmopolitan empire, or they are a fundamental element of the state that is accepted as natural. For this purpose, first of all, the concepts of 'identity', 'citizen' and 'minority' were examined, and then how nation-states reunited with their nations or formed their nations when they entered the scene were examined. Following the conceptual discussions, it was discussed how Alevis could exist with their 'own identity' in the Republic of Turkey. Considering their religious identity, ethnic origins and the struggle they gave during the establishment of the Republic, Alevis are the fundamental elements of the Anatolian lands and the Republic of Turkey. Considered from this perspective, considering the Alevi community as a fundamental element is also an important reality in terms of reinforcing unity and solidarity within the society. On the other hand, Alevis are a minority in the Republic of Turkey because they experience problems such as not being able to live their own beliefs, rituals, and lifestyles freely and not being able to express their identities freely. In this context, the evaluation of Alevis as both a fundamental element and a minority points to various realities in Turkey's complex social structure. Understanding and analyzing these realities requires comprehensive social dialogue and effort to strengthen social unity, increase tolerance and ensure equality. At this point, it is important to establish a more inclusive policy and legal framework in order to ensure that the Alevi community can freely maintain their unique culture, beliefs and lifestyle.

Keywords

political science and public administration, alevi, citizenship, identity, minority, nation state.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde yaşayan ve kendisini bu devletin vatandaşı olarak gören, dini kimliğini Müslüman, etnik kimliğini Türk olarak tanımlayan ve yüz yıllardır bu coğrafyada yaşamakta olan Alevilerin azınlık olup olmadığı aslına bakılırsa tartışmalı bir konudur. Bu noktadan bakıldığında Alevi vatandaşlar, kendilerini tanımladıkları kimlik ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğal bir üyesi olarak görmektedir ve bu nedenle de azınlık olarak tanımlanmaları pek doğru olmayacaktır. Ancak "kimlik" denilen olgu sadece etnik ya da dini unsurların oluşturduğu bir olgu mudur?

Günümüzde hala daha Aleviliğin bir din mi, mezhep mi, kültür mü, yaşam tarzı mı ya da ideoloji mi olduğuna dair tartışmalar devam etmektedir. Aleviliğin içerisinde barındırdığı nüanslar ve oldukça parçalı yapısı onu tek bir tanıma sığdırabilmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca Alevilik için yapılacak herhangi bir tanımlama yani onu tek bir kalıba sıkıştırma çabası onun zengin doğasını kısırlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Günümüze kadar büyük ölçüde sözlü aktarım geleneğiyle ulaşan Aleviliğin demografik olarak da birbirlerinden uzak coğrafyalarda hayat bulması onu farklı bağlamlarda kimi zaman zenginleştirmiş kimi zaman erozyona uğratmıştır. Yakın döneme kadar kendisi için herhangi bir kimlik arayışında olmayan Alevilik, özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan kentleşme furyası sonucu kamusal alanda var olmaya başlamıştır. O yıllara değin genelde dağlık alanlarda ve merkezlere uzak coğrafyalarda yaşayan Aleviler için mücadele alanı kimlik tanımlaması yapmak değil var olma mücadelesini sürdürmek olmuştur.

Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda başlayan kentlere göç furyası ile birlikte kamusal alana giren Aleviler, kendileri için 'öteki' olan diğer vatandaşlar ile aynı mekânı paylaşmak durumunda kalmışlardır. Hal böyle olunca var olma mücadelesine bir de görünür olma mücadelesi eklenmiş ve artık Aleviler için bir kimlik mücadelesi dönemi başlamıştır. İşte bu noktada artık Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşlarına tanıdığı haklardan eşit şekilde faydalanabilmek ve bu cumhuriyetin 'öz çocuklarının' yaşatabildiği gibi inançlarını, kültürlerini ve ritüellerini yaşatabilmek istemiyle mücadeleye girişmişlerdir.

Yüzeysel açıdan bakıldığında, Müslüman ve Türk kimlikleri ile ideal bir vatandaş olarak görülen Aleviler, kültürel ya da inançsal farklılıklarıyla da kamusal alanda görülmeye başladığında hala daha ideal vatandaş olarak kabul edilebilmişler midir? Yoksa kentlerde var olabilmek için bazı değerlerinden vazgeçerek çeşitli fedakârlıklar yapmaları mı gerekmiştir? Devletin tüm vatandaşlarına eşit olarak sunduğu tüm imkânlardan tüm sıradan vatandaşlar gibi sorunsuzca faydalanabilmişler midir?

İşte tam da bu noktada, bu çalışma, büyük bir imparatorluğun ardından kurulan Türk Ulus Devleti Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilerin bir azınlık mı olduğunu yoksa devletin doğal kabul gören bir unsuru mu olduğunu tartışmaya açmaktadır. Bu amaçla öncelikle ulus devletlerin sahneye çıkışlarında ulusları ile nasıl kavuştukları ya da uluslarını nasıl oluşturdukları incelenecektir. Bunun akabinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Alevilerin kendi kimlikleri ile ne kadar var olabildikleri tartışılacaktır.

1. Kimlik Nedir? Yurttaş Kimdir? Azınlık Kimdir?

Öncelikle her toplumun muhtelif düzeyde de olsa heterojen olduğu unutulmamalıdır. Farklı unsurlar içeren toplumda bu unsurlar kendi içlerinde belirli bir şekilde düzenlendikleri takdirde uyumlu hale gelebilirler. İşte siyaset de bu noktada devreye girer ve bu unsurları bir arada tutabilmek için bir düzen dayatır. Siyasal iktidar, her toplumda mevcuttur ve iktidarın olduğu her toplumda da bir şekilde eşitsiz ilkeler ve hiyerarşiler bulunur (Balandier, 2016:

78). Sosyal sınıflar, ırk ya da etnik yapı, cinsiyet, kültür ve din en önemli sosyal ayrışma hatlarıdır. Bu hatlar insanlara farklılıkların tanınması ekseninde bireysel ya da toplumsal bir kimlik verir. İşte bu noktada bir toplumun betimlenmesi ve siyasi hayatının biçimlendirilmesi sürecinde bölünme, kırılma ve sosyal ayrışmalar oluşur (Heywood, 2019: 61). Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulurken de siyasal iktidar bu devletin yurttaşları için ‘güyilmesi gereken bir gömlek’ tasarlamıştır. Ülkenin kurulduğu topraklarda yaşayan çoğunluk nüfusun kimliği ideal kimlik olarak belirlenmiştir. Bu ideal kimlik en genel manada Türk ve Sünni (Hanefi) Müslüman olmayı içermiştir. Bunun dışında heteroseksüel olmak, seküler bir hayat yaşamak gibi birçok nüans da ülkenin kuruluş dinamiklerine yedirilmiş ve tüm anayasal düzen bu ideal kimliğe göre kurulmuştur. Cumhuriyetin bu ideal kimliğinin dışında kalan gruplar ise bu kimliği kabul ettikleri takdirde var olabilmişlerdir. Bunun dışındaki tüm farklılıklar zaman zaman yok sayılmış, zaman zaman asimile edilmişlerdir.

Farklılıkları içermesi, farklılıklara olan duyarlılığın kimlik duygusunu netleştirmesi ve keskinleştirmesi bakımından kimlik “ayrı ve biricik benlik” anlamı taşır. Farklılığın kabullenilmesi, kucaklanması ve hatta kutlanması gerektiği düşüncesi de tanınma siyasetini ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2019: 56). Kimlik, insanların kendi varlıklarını anlamlandırdıkları ve hayatlarındaki anlamı belirledikleri temel kavramlarla bağlantılıdır (Erdem, 2020: 177). Bu ifade, kimliğin sadece dışsal özelliklerle değil, aynı zamanda bireyin kendi anlayışları, değerleri ve yaşam anlamlarıyla da şekillendiğini vurgular. Kimlik, sadece bir kişinin fiziksel görünümü değil aynı zamanda duygusal, kültürel ve bilişsel boyutları da içeren derin ve karmaşık bir konsepttir. Bireylerin kimliklerini oluştururken kendi değerleri, inançları ve yaşam perspektifleri önemli rol oynar ve bu süreç, kişinin kendini anlama ve ifade etme şeklini etkiler.

Ulusal bir kimlik kuramı için ise iki temel kavram vardır: İrade ve kültür. Kuşkusuz ki irade, ölçeği fark etmeksizin toplumsal grupların oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar her zaman bir şekilde gruplaşmışlardır. Bu gruplaşmalar bazen gevşek bazen keskin olarak veya bazen üst üste bazen iç içe kümelenerek gerçekleşmiştir. Grupların oluşması ve hayatta kalmaları içinse kolaylaştırıcı veya gerekli unsurlar vardır: Dayanışma, sadakat, bağlılık, özdeşleşme yahut da baskı, zorlama, korku. İradeli bağlılık, bir ulusun temelini oluştursa da ulusların açıklanması birçok iç ve dış etmene dayanmaktadır (Gellner, 2010: 135). Gellner’in milliyetçiliği sahtekârlık ve uydurma şeklinde tanımlamasını vahşice bulan Anderson, antropolojik bir ruh ile ulusu şöyle tanımlamıştır: “*Ulus kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.*” (Anderson, 2014: 20). Gellner’e göre ulusçuluk, sanayileşmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Eskiden yazılı anadil, belirgin bir din ve toprağı olan devletler bazı ulus biçimlerinin temelini oluşturuyor olsalar da bu koşullar ulusçuluk öncesindeki ulusları oluşturmamaktadır (Breuilly, 2018: 32). Nitekim Anadolu’da, Cumhuriyet öncesi günlerde aynı dine inanan, aynı dili konuşan ve aynı topraklarda yaşayan ancak aynı etnik kökenden gelmeyen, aynı kültüre sahip olmayan gruplar bir arada yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun tebaasındaki tüm bireyler için bir ‘Osmanlı ulusu’ ifadesinin kullanılabilirliği ise tartışmalı olacaktır.

Çoğu zaman ulus kavramı belirsiz şekillerde ülke, ırk, etnik grup gibi kavramların yerine kullanılmaktadır. Hatta bir devletler birliği olmasına rağmen sanki halkların birliğiymiş gibi bir ismi olan “Birleşmiş Milletler” bunun en bariz örneğidir. Ulus kavramı çok kompleks bir kavramdır. Kültürel olarak ele alındığında ortak bir dil, din, tarih ve gelenekler paylaşımı ile bir arada tutulan gruplardır. Siyasal olarak ele alındığında kendisini siyasal bir topluluk olarak gören yani ya devlet olmayı amaçlayan ya da kurduğu devleti sürdürmeyi amaçlayan gruplardır. Psikolojik olarak ele alındığında paylaşılan bir sadakat ya da yurtseverlik duyguları ile ayırt edilen gruplardır (Heywood, 2012: 150). Ulus, devletler tarafından gözetilen, açıkça belirlenmiş sınırlar içerisinde bulunan ve üniter bir yönetime konu olmuş olan bir ortaklıktır. Modern bir devletin en belirgin özellikleri ulus ve ulusçuluktur. Ulusçuluk ise bireylerin politik bir düzen içerisindeki toplumsallığa işaret eden inanç ve semboller dizisi,

yani psikolojik bir olaydır (Giddens, 2008: 159). Hatta kimi zaman bir ulus inşası süreci geçmişe dair birtakım süreçlerin, kahramanların, dinlerin, dillerin ya da kültürün unutulması onun yerine yeni olgu ve sembollerin inşa edilmesi sürecini gerektirir (Yılmaz ve Erdem, 2020: 2566). Görüldüğü gibi Cumhuriyet öncesi süreçte Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan insanlara bir ‘Osmanlı Ulusu’ diyebilmek oldukça güçtür. Nitekim Arnavutlar, Rumlar, Ermeniler, Kürtler, Türkler, Çerkesler, Araplar, Boşnaklar, Sırplar, Bulgarlar, Macarlar gibi birçok farklı etnik kökenin yanı sıra Musevilik, Hristiyanlık ya da Müslümanlık gibi birçok dini inanca da ev sahipliği yapan Osmanlıda insanlar arasındaki farklılıklar oldukça fazladır. Ancak Osmanlı döneminde tebaa Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak gruplandırıldığı için bu denli çeşitliliğin pek bir önemi olmamıştır. Daha derinden bakılacak olursa devlet nezdinde her ne kadar toplum iki gruba ayrılrsa da bu toplumlar içerisinde konumlanan insanların da kendi aralarında çeşitli farklılıklar gösterdiği aşikârdır. Türkiye Cumhuriyet kurulduğunda ise Anadolu topraklarında Gayrimüslim unsurlar oldukça azalmıştır. Birçok Gayrimüslim millet bağımsızlığını kazanmıştır. Elde kalan tebaada ise artık çoğunluğu Sünni Müslümanlar ve Türkler oluşturmuşlardır. Çoğunluğun dışında kalan unsurlar ise Kürtler, Araplar, Zazalar, Çerkesler ve Gürcüler gibi etnik unsurların yanı sıra Hristiyanlar, Museviler ve Sünni olmayan Müslümanlar olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti bu kozmopolit demografik yapıya istinaden, 1924 Anayasası’nın 88. maddesinde yurttaşlık tanımını “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur.” ifadesiyle yapmıştır. Aynı Anayasa’nın 2. maddesinde de devletin dini İslam olarak tanımlanmıştır. Yani genç Cumhuriyet bu Anayasa ile sınırları içerisinde yaşayan herkesi bir Türk yurttaşı olarak kabul etmiştir.

En genel manada “*sosyopolitik bir kimlik biçimi olan*” (Heater, 2007: 9) yurttaşlık, kökenleri Eski Yunan’a dayanan bir kavramdır. O günlerden bugünlere birçok forma girmiş, birçok kez düzenlenmiş ve sadece belirli gruplara verilen özel bir statü olmaktan çıkarak bir devlet sınırları içerisinde yaşayan herkese tanımlanan bir olguya dönüşmüştür. Modern anlamda yurttaşlık ise bireylerin devletle ilişkileri içerisinde sadakati, hak ve ödevleri ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde ve bilhassa da ulus devletlerin inşa sürecinde yurttaşlık olgusu yönetici bir sınıfın halk yığınları üzerinde kurduğu baskının bir aracı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda modern anlamda yurttaşlık, milliyetçi ideolojiye destek sağlayan bir unsur olarak da değerlendirilmiştir. “benzerlik” temelinde tek bir ulusal kültüre aidiyetlerini ve farklı olanların dışlanmalarını belirleyen bir kurum olmuştur (Kaya, 2000: 137). Bu tanımlamalar üzerinden yeniden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş günlerine dönülecek olursa yurttaşlığın milliyetçi ideolojiye destek sağlayan bir unsur olarak kullanıldığı gözlemlenecektir. Her ne kadar din ve ırk ayırıt edilmeksizin herkes eşit yurttaş olarak kabul edilse de işin arka planında herkes Türk ve Sünni İslam kimliğini kabul etmeye zorlanmıştır. Çoğunluğun kimliğine benzerlik temelinde bir üst kimlik oluşturulmuş ve tüm farklılıklar bu kimlik içerisinde eritmeye çalışılmıştır. Eritilemeyen farklılıklar ise gerek resmi elle gerek gayriresmi elle bir şekilde toplumsal hayatta dışlanmışlardır.

İnsanları sosyopolitik bir hayvan olarak değerlendiren Heater, insanlığın deneyimlediği beş kimlik biçimini aşağıdaki şekilde tanımlamıştır (Heater, 2007: 10):

i. Feodalite: Bu dönemlerde ilişki uşak ile efendi arasındaki bağlar ile belirlenmektedir. Kısaca astın hizmeti, üstün himayesidir.

ii. Monarşi: Bu dönemde monark ve onun uyruğu statüsünde bulunan diğerleri vardır. Bu uyruktan monarkın şahsına ve tacına bağlı olması beklenmiştir. Uyruğa yüklenen tek görev sessizce itaat etmektir.

iii. Tiranlık: Monark sistemlerdeki uyruğun statüsünün çok daha aşağıda olduğu bir sistemdir. Bireyler tiran rejimini bütün imkanları ile desteklemek zorundadır. Beslenecek tek siyasal duygu tiranın kişiliğine beslenen coşkun sevgidir.

iv. Ulus: Bireyler kendilerini kültürel bir grubun üyeleri olarak kabul etmeye, yani bir ulusa ait hissetmeye başlamışlardır. Buradaki aidiyet duygusu ulusa ve ulusun geleneklerine dairdir. Bireyler uluslarını geçmişte ve gelecekte “büyük” kılanı bilmekte ve istemektedirler.

v. Yurttaş: Bireylerin bir bireyle veya grupla değil doğrudan devlet ile bağlı tanımlanmaktadır. İyi bir yurttaş devlete sadık olan ve görevlerini yerine getiren kişidir. Devlet de yurttaşlarına eşit statüde haklar tanımlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki kimlik hareketlerine bakılacak olursa her zaman güçlü bir merkezden yönetilen Osmanlı toplumunda tam anlamıyla bir feodalite sisteminin geliştiğini söylemek çok zordur. Bu nedenle Osmanlı toplumu geçmişte Monarşi sistemindeki kimliği deneyimlemişlerdir. Yani Osmanlıda padişahın tebaası olan, onun şahsına ve tacına bağlı olan herkes yurttaş kabul edilmiştir. Bu dönemde insanların etnik ya da dini kimlikleri herhangi bir belirleyici unsur olmamış, padişaha sadakat en belirleyici unsur olmuştur. Yani padişahın otoritesini kabul eden, ona vergisini ödeyen ve gerektiğinde asker gönderen herkes yurttaştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise bir Türk Ulusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Burada yurttaşların uluslarına ait hissetmeleri için birçok toplum mühendisliği gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde farklı kimlikler görmezden gelinerek baştan belirlenen ideal kimliğe uyum sağlayan herkes yurttaş kabul edilmiştir. Ancak sosyal ve duygusal bir varlık olan insanın mekanik bir şekilde kendisi için biçilen kimliği sorunsuzca benimseyebilmesi elbette her zaman çok kolay olmamıştır. Nitekim kendisine biçilen gömleği zar zor giymekten usanan Fransız halkı nihayetinde tüm dünyanın kaderini değiştirecek olan Fransız Devrimi’ni gerçekleştirmişlerdir.

Fransız Devrimi, tarihsel bir dönüm noktası olarak sadece Fransa’nın iç siyasi yapısını değil, aynı zamanda dünya genelinde siyasi düşünce ve toplumsal organizasyon üzerinde de derin etkiler bırakan önemli bir olaydır. Devrim, tebaadan yurttaşa geçişi simgelerken aynı zamanda demokratik değerlerin, eşitlik ilkesinin ve hukukun üstünlüğünün önemini vurgulayan bir anahtar rol oynamıştır. Yurttaşlık üzerinde daha yüksek statüde hiç kimsenin olmadığı kabul edilmiştir (Wallerstein, 2018: 96). Fransız Devrimi’nin getirdiği bu temel değişimler, sadece Fransa’nın sınırları içinde değil, aynı zamanda diğer Avrupa ülkelerinde ve hatta dünya genelinde demokratik düşüncenin yayılmasına yol açmıştır. Bu devrim, birey hakları, özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerlerin savunucusu olarak tarihe geçmiş ve modern demokrasinin temellerini atmıştır. Bu bağlamda, Fransız Devrimi, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda büyük bir dönüşümü simgelerken, yurttaşlık kavramını güçlendirmiş ve demokratik ideallerin yayılmasına öncülük etmiştir.

Yurttaşlığın üç eksenindeki oluşum evresinin gelişimi 1832 yılındaki Reform Yasası’nın yürürlüğe girmesi sonucu medeni hakların gündeme gelmesi ile başlamıştır. Akabinde gündeme gelen siyasal haklar 19. yüzyıl içerisinde önemli bir mesafe kat etmiştir. Sosyal haklar ise 18. ve 19. yüzyıllarda tamamen yok olma aşamasına gelmiştir. Ancak 1918 yılında evrensel siyasal yurttaşlık gerçekleşmeye başlamış ve 20. yüzyılın ortalarına doğru girilirken yok olmaya yüz tutmuş sosyal haklar yeniden yükselişe geçmiştir. Böylece de hem medeni hem siyasal hem de sosyal haklar ile ilk defa eşit oranda modern anlamdaki yurttaşlık kurumu şekillenmeye başlamıştır. Yurttaşlık, bir toplumdaki üyelere bağışlanmış bir statüdür. Bu statüdeki bütün bireylerin hak ve ödevleri, evrensel olarak bir ilkeye bağlı olmasa da tam bir eşitlik çerçevesinde düzenlenmeye çalışılmıştır. Bilhassa yurttaşlık kavramının yeni yeni girdiği toplumlarda “ideal bir yurttaşlık” tanımlaması yapılmaktadır. Bu ideal yurttaşlık kültürü, inanç ve değerler üzerine de inşa edilmektedir (Marshall, 2000: 37). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük bir imparatorluğun mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti de kendi ideal yurttaşını tanımlarken çoğunluğu oluşturan Sünni Müslüman, Türk nüfusunun kültürünü, inançlarını ve değerlerini baz almıştır. Bu süreç, modern Türk Ulus Devleti’nin temellerini atarken toplumsal kimliğin şekillenmesinde de oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ancak

dünyanın diğer noktalarında yurttaşlık tanımı sadece etnik köken veya dini inançlarla sınırlı kalmayıp çok kültürlü bir yaklaşımı da içermiş ve ulusal kimlik anlayışını zenginleştirmiştir.

20. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru ilerleyen bir göç dalgası ve yurttaşlık kavramı bağlarında yeni yurttaşlık siyaseti yani milliyetçilik, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermiştir. Örneğin Kanada ve ABD gibi ülkelerin ulusal söylemlerinde göç olgusu önemli bir yer tutarken daha evrenselci devlet merkezli ve asimilasyona dayalı Fransa'daki yurttaşlık ve milliyet kavramları hala da ilk günkü devrimci karakterini muhafaza etmektedir. Ulusal duyguların ulus devletten önce çıktığı Almanya'da ise gelenek daha organik, tikelci ve halk merkezli olarak seyretmiştir. Kendini hiçbir zaman ulus devlet olarak tanımayan Britanya'da ise ülkeye göçle gelenler bile yabancı sayılmamışlardır (Bottomore, 2000: 102). Bu örnekler ele alındığında Türkiye'deki yurttaşlığın da uzun bir süre devrimci karakterini koruduğu ve devlet merkezli bir toplumsal mühendislik sonucu oluşturulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tartışmaya değer bir diğer konu da gerek hızla yükselen göç dalgası sonucunda gerek halihazırda bölgede bulunan azınlıklar ile resmi ya da tözel yurttaşlık bakımından bazı sakıncalar yaratmış olan dini ve etno-kültürel çeşitlilik konusudur. Örneğin Fransa, Almanya ve İngiltere'de yaşayan azınlıklar resmi olarak yurttaş kabul edilmişlerse de tözel anlamda yurttaşlık haklarına sahip olamamışlardır. Özellikle de sosyal hakların eşit dağılması sonucu etnik ve kültürel grupları dezavantajlı konuma düşmüştür. İspanya'daki ETA¹ ve ANC², Kanada'daki FLQ³, İrlanda'daki IRA⁴, Sri Lanka'daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları⁵, Çin'deki Türkistan İslam Partisi⁶, Rusya'daki Birleşik Çerkesya Konseyi⁷ ve bunlara benzer şekilde birçok ülkede meydana gelen bazı ayrılıkçı ve özerkçi hareketler bu eşitsizliğin bir yansımasıdır (Bottomore, 2000: 105). Türkiye'de de azınlık toplumlar resmi olarak yurttaş kabul edilmiş olsalar da çoğu noktada gerçek anlamda yurttaşlık haklarına tam olarak sahip olamamışlardır. Bu durum farklı etnik ve kültürel grupların yaşadığı bölgelerde sosyal hizmetlerin eşit dağılmasına ve buna bağlı olarak da toplumsal eşitsizliklerin belirmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli bölgelerindeki dini ve etno-kültürel çeşitlilik, toplumsal uyum ve eşitlik konularında dikkatle ele alınması gereken bir konudur.

Türkiye'de resmi olarak tanınan din anlayışından farklı bir geleneği sürdürdükleri için çoğu zaman ayrımcılıkla karşılaşan Alevi topluluğu, ibadet yerleri, kültürel etkinlikleri ve dini uygulamaları konusunda birçok zorluk yaşamıştır ve yaşamaktadır. Toplum içinde bazen anlaşılamayan veya bilinmeyen bu özel inançlar, Alevi bireylerin sosyal hayatta farklı görülmelerine sebebiyet vermektedir. Her ne kadar kâğıt üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin

-
- 1 *Euskadi Ta Askatasuna (Bask Yurdu ve Özgürlüğü)*: İspanya ve Fransa bölgelerinde etkin olan ve Bask kökenli halk için bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan Bask Milliyetçisi, Marksist-Leninist hüviyette ayrılıkçı örgüt.
 - 2 *Assemblea Nacional Catalana (Ulusal Katalan Birliği)*: İspanya'da bulunan özerk Katalonya bölgesinin tam bağımsızlığını kazanması gerektiğini savunan ayrılıkçı örgüt.
 - 3 *Front de libération du Québec (Quebec Kurtuluş Cephesi)*: Fransız Katolik halkın baskın olarak yaşadığı Kanada'nın Quebec eyaletinin Kanada'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan Marksist-Leninist hüviyetteki ayrılıkçı örgüt.
 - 4 *Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)*: Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan ayrılarak bağımsız olmasını savunan ayrılıkçı örgüt.
 - 5 Sri Lanka topraklarında yaşayan Tamil etnik grubunun yaşadığı bölgenin bağımsızlığını kazanması gerektiğini savunan ayrılıkçı örgüt.
 - 6 Çin topraklarında bulunan ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Doğu Türkistan bölgesinin Çin'den bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan ayrılıkçı örgüt.
 - 7 Rusya topraklarında bulunan Çerkesya bölgesinde bağımsız bir Çerkesya Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan örgüt.

ideal yurttaşı olan Türk ve Müslüman tanımına uygun görünüyorsa da Alevilik İslam inancı oldukça özgün bir yorum ve uygulama biçimine sahiptir. Tam da bu noktada Alevilerin azınlık mı yoksa asli unsur mu olduğu konusu oldukça tartışmaya değer görülmektedir.

Azınlık kavramını Türk Dil Kurumu “*Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar; azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı*” ya da “*Bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk; ekalliyet.*” olarak tanımlamaktadır. Azınlık kavramını açıklarken sayıdan, yerli olup olmamaktan, etnik kökenden, konuşulan dilden, dini inançlardan, kültürden, cinsel tercihlerden, ten renginden ve buna benzer birçok kriterden faydalanmak mümkün olsa da bu kriterlerin hiçbirisi azınlığı tanımlamak için yeterli değildir. Tarihsel süreç içerisinde azınlık kavramının önemi uluslararası ilişkiler bağlamında çeşitlenmiş ve bu kavrama gerek hukuki gerekse de sosyopolitik anlamda birçok farklı anlam yüklenmiştir. Ulus devletlerin “biz” olgusu içerisinde hapsedilen kimliğe karşı oluşan tepkiler sadece etnik, dini ya da kültürel boyutta kalmayarak zamanla engellilik durumu, cinsiyet tercihleri, kadın-erkek olma durumu gibi birçok boyuta taşınmıştır. Az evvel de söylendiği gibi bu kriterlerden sadece bir tanesi azınlık kavramını açıklamakta yetersizdir. Nitekim sayı olarak azınlık kabul edilen bir grubun bulunduğu ülkede iktidarı ele geçirerek baskın grup konumuna geldiği örnekler ziyadesiyle gözlemlenmektedir. Bu noktada azınlık kavramını tanımlarken egemen konumda olmama ve kendi geleneklerini, göreneklerini, dillerini, kültürlerini ya da yaşam tarzlarını korumaya yönelik bir bilince sahip olma durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bu topluluğun yaşadıkları devletin vatandaşı olması gereklidir. Nitekim ‘yabancı’ ve ‘azınlık’ kavramlarının arasındaki farklılık da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yani bir ülkede yaşayan ancak başka bir ülkenin yurttaşı olan gruplar ya da kişiler azınlık değil yabancı statüsündedirler. Bu noktada bir topluluğun azınlık olarak kabul edilebilmesi için buldukları konumda sosyal ya da siyasal açıdan dezavantajlı konumda olmaları ve egemen unsurun ayrımcı politikalarına maruz kalmaları da mühim bir kriterdir (Okutan, 2004: 62-65). Azınlık kavramı ile ilgili bu açıklamalar dikkate alındığında bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Alevi topluluğu azınlık grup olarak kabul edilecektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin ulus oluşturma sürecinde Alevilerin konumları tartışılacak ve bu iddianın altyapısı açıklanacaktır.

2. Ulus Oluşturma Süreci ve Azınlık Hakları Diyalektiği Bağlamında Alevilik

Bir siyasal rejimin ya da onun içindeki bir iktidarın meşruiyeti, doğrudan o coğrafyada yaygın olan kültüre bağlıdır. Yani coğrafyadaki toplumun büyük çoğunluğunun değerlerine uygun bir hüviyette olan iktidar doğal ve meşru kabul edilir. Bu ortak değerlerin dışında oluşan herhangi bir unsur olur ise devreye şiddet ya da baskı yöntemleri girer (Kışlalı, 2018: 128). Modern demokratik devletlerin en temel esaslarından biri olarak kabul edilen ‘eşitlik ilkesi’ ise çoğunluk/azınlık fark etmeksizin dil, din ya da ırk ayrımı gözetilmeden bütün bireylere birinci sınıf yurttaşlık muamelesi göstermeyi ifade eder. Ancak bu noktada eşitlik ilkesinin ‘gerçek manada’ tesisi ise yalnızca azınlıkların özgün ya da farklı kimliklerinin korunması ile gerçekleşebilir (Okutan, 2004: 66). Yani baskın grubun dışında kalan diğer grupların farklılıklarının görmezden gelinmesi, bu farklılıklara yaşam alanı tanınmaması ve eşit manada sosyal hizmet götürülmemesi eşitlik ilkesini yalnızca kağıt üstünde bırakır.

Fotoğraf 1: 2012-2019 Yılları Arasında İşaretlenen Alevi Evleri ve Tahrir Edilen Mezarları

Kaynak: PİRHA, 2019.

Fotoğraf 1’de görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin ‘ideal’ ulusu dışında kalan bazı Alevi yerleşimlerine uygulanan şiddet günümüzde⁸ bile devam etmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemde, Dersim Katliamı hariç tutulursa, Alevilere yönelik uygulanan tüm katliamlar her ne kadar doğrudan devlet eliyle gerçekleştirilmemiş olsa da toplumun ötekileştirilmesi ve böylesine düşmanlaştırılmasında, devletin farklılıkları yaşam alanı tanımaması politikalarının etkisi vardır. Kahramanmaraş Katliamı, Çorum Katliamı, Malatya Katliamı, Madımak Katliamı ve Gazi Mahallesi Katliamı da tüm bu politikaların sonucudur. Her ne kadar devletin resmi eli bu olaylarda başrol oyuncusu olmasa da gayriresmi elinin (suçluların yakalanmaması, yakalananların cezalandırılmaması vs.) olaylardaki etkisi tartışmalıdır. Nitekim uluslar devletlerin standart bir kültüre ulaşma yolunda yaptıkları, bazen acımasız baskıların sonucu olarak yaratılan olgulardır (Breuilly, 2018: 31).

Özellikle sanayi toplumuna geçiş evresinde giderek müdahaleci olmaya başlayan devletler tebaalarında standart bir kültür yaymaya başlamışlardır. Eugen Weber’in “köylülerin Fransızlar haline dönüştürülmesi” ve D’Azeglio’nun “İtalya yaratıldıktan sonra İtalyanları yapmak” gözlemleri ulusçuluk sürecini temsil etmektedir (Breuilly, 2018: 31). Bunlara benzer şekilde Türkiye’de de Cumhuriyet kurulduktan sonra bu Cumhuriyet’in ideal ulusu aranmaya başlamıştır. İdeal ulusun tanımı yapıldıktan sonra ise bu tanımın dışında kalan gruplar kimi zaman yok sayılmış kimi zaman ise çeşitli siyasi ya da toplumsal baskılara ve hatta oldukça acımasız şiddet olaylarına maruz bırakılmışlardır. Elbette bu süreç çok kültürlü bir demografiye sahip Anadolu topraklarında kimi zaman zorluklar meydana getirmiştir.

Bazı devletler her ne kadar çok kültürlü yapıda olduklarını söylesele ve bu durumdan kivanç duyuyor gibi görünseler de bu devletler bile birleşik bir kimlik yaratma çabasına

8 Günümüzde Türkiye’de devam eden din veya inanç temelli nefret suçları için bkz: Tekin, Funda, Türay, Aras ve Yıldırım, Mine (2022). “Türkiye’de Din, İnanç veya İnançsızlık Temelli Nefret Suçları 2021 Raporu”, *Norveç Helsinki Komitesi İnanç Özgürlüğü Girişimi*, <https://inancozgurlugugirisimi.org/turkiyede-din-inanc-veya-inancsizlik-temelli-nefret-suclari-2021-raporu-yayimlandi/> (30.12.2023).

girişmektedirler. Sovyetler Birliği'nin yaratmaya çalıştığı Sovyet Halkı ve hatta İsviçre ve Kanada'nın uygulamaları bile buna örnek olarak gösterilebilecektir. Devletler ulus yaratma süreçlerinde genelde üç araç kullanmışlardır: Devlet okulları, zorunlu askerlik ve kamuya açık resmi törenler (Wallerstein, 2018: 102). Bu örneklere benzer bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti Devleti de her ne kadar bünyesindeki çok kültürlü yapı ile iftihar ediyor olsa da vatandaşları için belirlediği ideal ulus kimliğinin dışında kalan grupları Wallerstein'in bahsettiği bu üç araç ve bundan çok daha fazlasının içinden geçirek 'idealize' etmeye çalışmıştır.

Çok kültürlü topluluklarda ulusların inşası sürecinde yaşanan en büyük problemlerden birisi nüfusların aidiyet kimliklerini diğerlerine göre üstün kılma çabaları sonucunda toplumsal şiddete yok açılabilmesidir. Ulus inşası sürecinde, toplumda var olan bir kimliğin üzerinde bir ulusal kimlik oluşturulması ve toplumların bu kimlikle kendilerini tanımlaması da yaşanan bir diğer problemdir. Burada bireylerin etnik, dini, kültürel ya da cinsel kimliklerinden vazgeçmeleri ve oluşturulan ulusal kimliği benimsemeleri beklenmektedir. Sidainus'a göre bu üst ulusal kimliğin kabulü esnasında üç teorik model bulunmaktadır: Eritme Potası, Çoğulcu Model ve Baskın Grup Modeli (Sidanius, 2000):

i. Eritme Potası: Bu model toplumdaki farklı kültürlerin baskın kültür tarafından ortadan kaldırılması değil, bütün kültürlerin değişime uğrayarak yeni bir kültür ve üst kimlik oluşturması anlamına gelmektedir. Bireylerdeki etnik aidiyet duyguları sınırlandırılarak yeni kültüre adaptasyon sağlanmaya çalışılır. Ancak 20. yüzyıl sonrası iletişim imkanlarının hızla artması sonucu bireylerin doğdukları kültürlerinden ve geleneklerinden koparılması oldukça zorlaşmıştır.

ii. Çoğulcu Model: Bu modelde etnik, dini ve ırksal farklılıklar korunmakta, toplumdaki farklı kimlikler bir üst kimlikte toplanmaya çalışılmaktadır. Günümüzde etnik anlamda veya dini anlamda heterojen toplumlardan oluşan devletlerde kullanılmaktadır. Bu kültürel çoğulculuk yanında siyasi çoğulculuğu da getirmektedir ve bu nedenle üniter devletlerden ziyade daha esnek ve özgürlükçü olan federal sistemlerde uygundur. Zamanında Osmanlı, Roma ve Bizans gibi imparatorluklar tarafından kullanılan bir sistemdir.

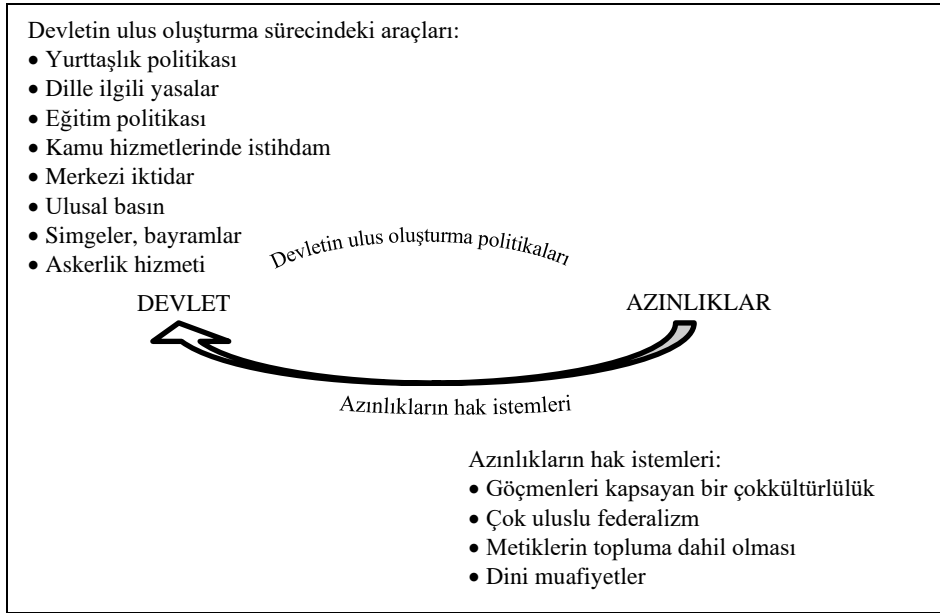
iii. Baskın Grup Modeli: Bu model, toplum içerisinde yer alan baskın bir grubun diğerlerine oranla daima daha güçlü ve prestijli olarak ulusal kimliğin tasarlanmasında ve ulus devletin inşasında öncü bir rol üstleneceğini benimsemektedir. Bu modelde genellikle kendisi bir ulus oluşturma amacı gütmeyen ancak başka bir etnik grubun oluşturduğu kültür içerisinde de asimile olmak istemeyen azınlık gruplar ile oluşturulan ulusal kimlik arasında oldukça zayıf ve kırılgan bir aidiyet bağı kurulacaktır.

Bir ulus oluşturma sürecinde hiç kuşku yok ki çoğunluk kültürünün üyeleri kaçınılmaz olarak ayrıcalıklı kılınmaktadır. Azınlık kültürün üyeleri ise bu devletin sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürebilmek için bir seçimle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu seçim başka bir devlete göç etmek, çoğunluğun kültürüne entegre olmak, kendi kültürlerini koruyabilmek adına öz yönetim haklarını ya da yetkilerini istemek, marjinalleşerek toplumun kıyısında tek başlarına bırakılmayı istemek şıkları arasında gerçekleşebilir (Kymlicka, 2006: 484). Türkiye'de gerçekleşen durum göz önüne alındığında 'Baskın Grup Modeli'nin kullanıldığı oldukça aşikârdır. Nitekim yeni Cumhuriyet'in siyasal sınırları içerisinde kalan ve demografik yapının çoğunu oluşturan Türk ve Sünni (Hanefi) Müslüman grup, aynı topraklar üzerindeki diğer gruplara (Kürtler, Hanefi mezhebi dışındaki Müslümanlar, gayrimüslimler vs.) oranla daha güçlü ve prestijlidir. Bu güç ve prestijden ötürü yeni ulusal kimliğin inşası sürecinde baz alınan bir kimlik olmuştur. Bu kimliğin dışında kalan grupların ise gerek resmi gerekse de gayri resmi yollardan aynı kimliği benimsemesi beklenmiştir. Bu da ilgili azınlık grupların üst kimlikle aralarındaki bağın oldukça zayıf ve kırılgan olmasına sebebiyet vermiştir. Çoğunluğun kültürü olan ideal kimliğe entegre olamayan Alevi toplumu, 1960'lı

yıllardaki kentleşme hareketlerine kadar toplumda bir kıyıya çekilmiş ve giderek marjinalleşmişlerdir. 1960'lı yıllardan sonra ise hızla kentlere göç eden Aleviler için farklı bir kimlik mücadelesi başlayacaktır.

Uluslar, sadece toplumsal grupların uyanışı ve kendini kabul ettirmesi bağlamında gelişmemişlerdir. “Ulusçuluk çağı” bağlamında genel toplumsal koşullar ile tüm halka mal olan standartların türdeş ve merkezi bir destek ile yüksek kültüre elvermesi etkilidir. Bu da dikkatlice tanımlanmış bir eğitim sistemi ile denetlenen bütünleşmiş bir kültür ile insanların gönüllü olarak özdeşleşmesi ile oluşmuştur (Gellner, 2010: 137). Bu noktada Althusser'in bahsettiği devletin ideolojik aygıtları kamusalardan ziyade bilhassa özel alanda devreye girmektedir. Yani devletin zor kullanarak işlettiği ‘Devletin Baskı Aygıtları’ değil, ideoloji kullanarak işlettiği ‘Devletin İdeolojik Aygıtları’ önem kazanır. Devletin ideolojik aygıtları ise dini, eğitimsel, ailevi, hukuki, siyasal, sendikal, kültürel ve iletişimsel aygıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Althusser, 2002: 33). Althusser'in bahsettiği bu aygıtlar, toplumun hâkim ideolojinin ya da ideal kimliğin ekseninde şekillendirilmesi için oldukça önemlidir. Örneğin çok basit bir örnek verilecek olursa iletişimsel aygıt ekseninde Alevilerin dini ya da kültürel yaşamlarının Türk sinemasındaki temsiliyetleri oldukça düşük ya da yanlış bir şekilde gerçekleşmiştir. 1967 yılında gösterime giren Hacı Bektaş Veli filminde Sünni İslam inancının pratiklerine sıkça yer verilmesi bunun en bariz örneklerinden birisidir (Uyanık, 2014: 52). Benzer şekilde ilköğretimden itibaren okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin de yine Sünni (Hanefi) inancın değerlerine uygun olarak dizayn edilmesi de devletin eğitimsel ideolojik aygıtının bir kullanımıdır. Tüm nüfusu Alevi inancına sahip köylere ya da diğer yerleşkelere Sünni inancın ibadet mekânı olan camilerin yapılması, devletin din alanında yetkili tek makamı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sadece Sünni inanca yönelik hizmet vermesi de yine devletin ideolojik aygıtlarının kullanımının bir yansımasıdır. Çok basit bir şekilde Ramazan Orucu ibadetinin gerçekleştiği günlerde geleneksel medyada bu ibadete ve bu ibadetin geleneklerine dair reklamlar, televizyon programları, diziler ya da filmler sıkça gösterilirken, Muharrem Orucu ibadetinin gerçekleştiği günlerde ise geleneksel medya bu ibadetin geleneklerine dair herhangi bir hususa yer vermemektedir. Bu da devletin iletişimsel aygıtının kullanımının bir neticesi olarak kabul edilebilir.

Gerek Wallerstein'in, gerek Sidanius'un gerekse de Althusser'in bahsettiği üzere devletler, ideal yurttaşını ya da ideal ulusunu oluşturabilmek için çeşitli araçlar kullanır. Hâlihazırda bu ideal kimliğe uygun olanlar için herhangi bir problem yoktur ancak bu kimliğin dışında kalan toplumlar için bazı problemler baş gösterebilmektedir. Azınlık olarak tanımlanabilecek bu grupların da yurttaşı oldukları devletlerden çeşitli talepleri olabilmektedir. Devletlerin ulus oluşturma süreçleri ile azınlık hakların diyalektiği aşağıdaki şekilde paylaşılmıştır. Kymlicka bu süreci devletlerin azınlıklardan istekleri ve azınlıkların devletlerden istekleri olarak belirlemiştir. Azınlık haklarının istemleri genelde çok uluslu federalizm, dini muafiyetler veya göçmenleri kapsayan birçok kültürlülük olarak kendini göstermektedir (Kymlicka, 2006: 507).

Şekil 1: Ulus oluşturma süreci ve azınlık haklarının diyalektiği

Kaynak: Kymlicka, 2006: 507.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Anlaşması ile birlikte sınırları içerisinde bulunan Rumları, Ermenileri ve Yahudileri yani gayrimüslimleri azınlık olarak tanımış ve bu grupların dışında herhangi bir dil ya da din azınlığının bulunmadığını kabul etmiştir. Azınlık olarak kabul ettiği bu gruplara çeşitli haklar tanımış ve bu haklar için uluslararası garanti vermiştir (Duman, 2005: 307). Ancak kâğıt üzerinde devlet tarafından asli unsur olarak kabul edilen Alevi toplum yapısına uygun herhangi bir adım atılmaması sebebiyle de Aleviler azınlık olmak ya da asli unsur olmak arasında ikircikli bir yurttaşlık konumunda sıkışıp kalmışlardır (Mutluer, 2015: 352). Hâlbuki bu antlaşmada yapılan azınlık tanımlarında bir şekilde Cumhuriyet döneminde de Osmanlı Millet Sistemi'nin⁹ devam ettiğini göstermektedir. Toplumun Müslümanlar ve Gayrimüslimler olarak belirlendikten sonra yalnızca Gayrimüslimlerin azınlık kabul edilmesi bile laiklik anlayışına aykırı bir uygulamadır (Ova ve Kubilay, 2011: 113). Örneğin Lozan Anlaşması'nın 40. maddesinde gayrimüslim uyruklara giderlerini kendilerinin karşılaması şartıyla her türlü kurum kurabilme, yönetebilme, denetleme, kendi dillerini konuşabilme ve kendi ibadetlerini gerçekleştirebilme özgürlüğü tanınmıştır. Ancak yine bu süreçte tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte tüm inanç gruplarına ait dergâhlar gibi Alevi dergâhları da kapatılmış ve dini eğitim yasaklanarak devletin tekeline alınmıştır. Bir başka örnek olarak ise 12 Nisan 2002'de çıkarılan 222/4100 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde ibadethane olarak tanınan camii, mescit, kilise, havra ve sinagoglar elektrik faturasından muaf tutulmuşlar ancak Aleviler için bir ibadethane konumunda olan Cemevleri bu statüde değerlendirilmemiştir.

Şekil 1'de görülen devletin ulus oluşturma araçları bağlamında ele alınacak olursa Türkiye Cumhuriyeti bu araçların tümünü kullanarak üst bir kimlik oluşturmayı hedeflemiştir. Bu üst kimlik Hanefi Müslüman ve Türk olma ekseninde şekillendirilmiş ve eğitim politikaları, ulusal basın, ulusal simgeler, ulusal din, ulusal dil, dini ve milli bayramlar bu kimliğin ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiştir. Bu noktada başlarda zaten kırsal ve dağlık

9 Etnik kökenlerin bir kenara bırakılarak aynı dine bağlı olanları kategorize eden sistem (Yılmaz ve Erdem, 2020: 2565).

alanlarda kendi hallerinde yaşamakta olan Alevi toplumu gerek iktidar ile gerekse de çoğunluk nüfus ile fazla temasta bulunmadığı ve buna da ihtiyaç duymadığı için devletten herhangi bir talepte bulunmamışlardır. Ancak özellikle 1960'lı yıllardaki kentlere göç hareketlerinde, yoğun bir şekilde kentlere göç etmeye başlayan Aleviler artık hem çoğunluk nüfus ile hem de devlet ile temaslarda bulunmaya başlamış ve toplumda da giderek görünür olmuşlardır. Bunun bir neticesi olarak da Alevi toplumunun farklılıkları artık toplumun tümü tarafından görülmeye başlamıştır. Büyük kent merkezlerinde azınlık durumuna düşen Aleviler ise toplumda gerek daha da görünür olmak gerekse de kendi kimlikleri ile olabilmek için çeşitli arayışlara girişmişlerdir.

Artık kentlerde yaşamaya başlayan Aleviler, devlet ve çoğunluk nüfus ile yaşayabilmek için devletten çeşitli taleplerini dillendirmeye başlamışlardır. Bu da Şekil 1'de görülen azınlık haklarının istemleri bağlamında özellikle dini muafiyetler başlığı altında şekillenmiştir. Özellikle ibadet özgürlüğü, zorunlu din derslerinden muafiyet ya da dini devletin tekelinde tutan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması gibi başlıklar Alevilerin devletten temel talepleri olmuştur. Ayrıca metiklerin topluma dâhil edilmesi ekseninde ise özellikle kamu kaynaklarının kullanımında Aleviler aleyhine sürdürülen negatif ayrımcılığın kaldırılması, el konulan ya da kapatılan Alevi mekânlarının yeniden hizmete açılması, Alevi inanç önderlerinin devlet tarafından tanınması gibi talepler ele alınabilecektir. Alevi dini bayramlarının tanınması, Alevi kültürüne de ana akım medyada temsil hakkı verilmesi ya da Alevilik ile ilgili bazı mekânların müze-kültür evi statüsüne çevrilmesi de çokkültürlülük talebi olarak değerlendirilebilecektir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra genelde yok sayılan ve görmezden gelinen Alevilerin tüm farklılıkları reddedilmiş ve Alevi toplumu da yaratılmaya çalışılan üst kimlik potasında eritilmek istenmiştir. Her ne kadar laiklik ilkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin temel tuğlarından birisi olsa da bu ilke din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak değil "dinin devlete bağlanması" olarak uygulanmıştır (Özipek, 2011: 83). Dinin devlete bağlanması sonucunda da devletin resmi ideolojisi "doğru İslam" anlayışını İslamiyet'in Hanefi yorumu eksenine oturttuğundan dolayı bu yorumun dışında kalan diğer toplumların yanlış yolda olduklarına dair bir algı oluşturulmuştur. Bu algı da gerek iktidar kadrolarına gerekse de toplumun tüm kesimlerine hızla sirayet etmekte ve bu nedenle Alevilik toplum içerisinde "sapkın" bir yorum olarak değerlendirilmektedir. "Ekmekleri yenmez, onlarla evlenilmez, mum söndü" (Solgun, 2008: 27), "abdest almazlar, ana-bacı tanımazlar" ya da "onları öldüren cennete gider, katli vaciptir" gibi söylemler de ne yazık ki bu çirkin algılara hizmet eden yapay söylemlerdir. Yani bu noktada Türkiye Cumhuriyeti gerek devletin baskı aygıtlarını gerekse de devletin ideolojik aygıtlarını kullanarak Alevi toplumunu da idealize etmeye çalışmaktadır. "Eğer Müslümanlarsa Aleviler de camiye gitsin" tarzı söylemler ya da Aleviliğin zengin kültürel dünyasını sadece Hz. Ali sevgisi ekseninde daraltmaya yönelik söylemler bu çabanın en somut göstergelerindendir. Hiç kuşku yok ki Alevilik neredeyse bin yıllık köklü bir kültürün tezahürüdür ve oldukça zengin bir kültürel yapıya sahiptir.

Aleviliği görmezden gelen ve asimile etmeyi amaçlayan tüm bu girişimler ve çabalar günümüzde Aleviliğin muhalif bir blok olarak hareket etmesine zemin hazırlamıştır. Aleviler tarihsel süreç içinde yasal taleplerine cevap bulamamış ve özellikle din ve vicdan özgürlükleri kapsamında birçok hak ihlaline maruz kalmışlardır (Demir ve İpek, 2015: 13). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra sesi ve yankıları giderek gürleşen Alevi talepleri sonucunda ilk defa Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı döneminde Alevilerin yaşadıkları sorunlar devlet otoritesi tarafından tanınmıştır. Bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi adına düzenlenen açılımlar ve çalıştaylar da Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir devlet otoritesinin Alevileri tanıması ve kabul etmesi olarak okunabilir. Yine AK Parti iktidarı döneminde 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulan Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı da bu noktada atılan olumlu bir adım olarak kabul edilebilir.

AK Parti iktidarı döneminde yani oldukça yakın zamanda atılan bu tür adımlar, bazı Alevi kanaanat önderleri tarafından sert bir şekilde eleştiriyeye maruz kalmıştır. Özellikle Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı'nın Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulması, Aleviliğin bir inanç olarak değil kültür olarak görülmesinin bir ifadesi olarak yorumlanırken, bu başkanlık da Cemevlerine atanan bir 'kayyım' olarak değerlendirilmektedir (Geçmez, 2022). Hatta bu ve benzeri girişimlerin alternatif bir Diyanet oluşturulma ve Aleviliğin dizayn edilmesi çabalarına bağlayan görüşler de mevcuttur (Erçe, 2023). Her ne olursa olsun bu girişimlerin Türkiye'de Alevi varlığının ilk defa devlet otoritesi tarafından resmen tanındığı anlamına geldiği gözden kaçırılmamalıdır.

Alevilerin bir azınlık olarak tanımlanması ya da haklarının talep edilmesi/korunması devletin bütünlüğüne yönelik bir komplo ya da ihanet olarak ya da batı emperyalizmine bir iş birlikçilik (Tunç, 2004 - Altun, 2004 - Doğan, 2004 - Kaleli, 2004 - Erden, 2004 - Duman, 2005 - Sezer, 2006 - Baykal, 2008 - Perinçek, 2013) olarak algılanmaktadır. Hal böyle olunca da Alevi grubu zaman zaman çeşitli haklar talep etse de bir "güvenlik tehdidi" olarak algılanmaktan çekinmekte ve bu nedenle de azınlık olma durumunu reddetmektedirler (Uluslararası Azınlık Hakları Grubu, 2007: 8). Aslında bu durumun bir diğer sebebi de azınlık olmanın ikinci sınıf yurttaşlık ile bağdaştırılmış olmasıdır. Bu algıdan dolayı birçok Alevi kendisini azınlık olarak tanımlarsa yurttaşlık hiyerarşisinde daha alt kademeyi kabulleneceğini düşünmektedir. Ancak bu yaklaşım gerek azınlıklara dair önyargıları yeniden üretmekte gerekse de sorunların çözümlerini ötelemektedir (Oya ve Kubilay, 2011: 118). Bu nedenle burada tartışılması gereken asıl konu azınlık olmanın prestij düzeyi değil, bir inanç grubunun haklarına ne düzeyde kavuşabildiği ve bu hakları koruyup koruyamadığı olmalıdır.

Tartışma ve Sonuç

Ulus devletler, standart bir kültüre ulaşabilmek adına genelde homojenleştirici politikalara başvururlar. Modern yurttaşlık kavramı ile de ulus devletin inşasında kullanılan bu homojenleştirici milliyetçi ideoloji desteklenir. Bireylerin devletle ilişkilerini düzenleyen bir kavram olarak referans alınan yurttaşlık ile bir coğrafyadaki insanların "benzerlik" temelinde tek bir ulusal kültüre aidiyetin zorlanması, toplum içerisindeki farklılıklarının göz ardı edilmesine neden olur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte başlayan ulus oluşturma süreci ve ulusçuluk fikri de Anadolu topraklarında yaşayan toplumsal grupların ve kimliklerin konumunu derinden etkilemiştir. İdeal ulusun tanımı yapılmış ve bu tanımın dışında kalan gruplar çeşitli baskılara maruz kalmıştır. Bu baskılara maruz kalan birçok grup ise ya asimile olma yolunu ya da marjinalleşme yolunu tercih etmiştir. Alevilerin, kendi kültürel ve dini kimliklerini koruma çabası, onları bazen devletle bazense "ideal yurttaş" ile karşı karşıya getirmiştir. Bu tarihsel ve sosyolojik arka plan, Alevi toplumunun Cumhuriyet dönemindeki konumunu anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmada Aleviliğin bir mezhep mi, ideoloji mi, kültür mü, yaşam biçimi mi, din mi ya da tarikat mı olduğu tartışılmamaktadır. Yahut Alevilerin sayısal anlamda bir azınlık nüfus mu yoksa aslı unsur mu oldukları da tartışma konusu değildir. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Alevilerin sağladığı destekler ve katkılar elbette göz ardı edilmemekte ve bu kuruluş sürecinde Alevilerin en sağlam yapı taşlarından biri olduğu kabul edilmektedir. Gerek geçmişte gerekse de günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü ve birliği açısından da Alevilerin büyük rol oynadığı ve Cumhuriyetimizin muasır medeniyetler hedefine ulaşma gayesinin yılmaz neferleri oldukları hususları tartışmaya kapalıdır. Bir başka deyişle Türkiye'de yaşanan ulus oluşturma süreci, ulusçuluk ve yurttaşlık ideolojisi, Alevilerin kimlik mücadelesini zorlaştırmış olsa da, Alevi toplumu geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye'nin ayrılmaz bir parçasıdır.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu günlerinde gerekse de Türkiye Cumhuriyeti günlerinde Anadolu topraklarında asli unsur olarak yaşayan ve bu toprakların mayası olan Alevi toplumu yüzyıllar boyunca bir var olma problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Merkezi iktidarlar ile genelde yıldızı barışmayan Aleviler, ihtiyaç duyulmadığı günlerde ne merkez ile ne de merkeze yakın nüfus ile temasa geçmemiş ve kendi iç dünyasında kendi pratiklerini yaşatarak günümüze değin ulaşmıştır. Sanayileşmenin giderek şiddetlendiği ve göçlerin köylerden kentlere doğru aktığı dönemlerde ise artık merkeze yakın noktalara göç etmek durumunda kalan Aleviler için var olma problemi artık farklı bir boyutta kendini göstermeye başlamıştır.

Yüzyıllar boyunca gerek devlet otoriteleri gerekse de toplum tarafından çeşitli haksızlıklara, iftiralara, dışlanmalara, şiddet olaylarına ve baskılara maruz kalan Aleviler, tüm bu olumsuzluklara rağmen devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne muhalefet edecek herhangi bir eylemde asla bulunmamışlardır. Hatta bunun tam aksine tecrübe ettikleri tüm olumsuz olaylar onları Cumhuriyet'e daha da sıkı bir şekilde bağlamıştır. Bu direniş ve sadakat, Alevilerin sadece geçmişine değil, geleceğine de ışık tutmaktadır. Gelişen zaman içinde, Alevi bireylerin karşılaştığı zorluklara rağmen kültürel zenginliklerini ve hoşgörü anlayışlarını sürdürmekteki kararlılıkları, Türkiye'nin çok kültürlü yapısına önemli bir katkı sağlamaktadır. Alevilik, bu zorlukların üstesinden gelerek toplumsal barışa, eşitliğe ve hoşgörüye duyulan ihtiyacı vurgulayan bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Alevi topluluğu, tarih boyunca yaşadığı deneyimlerle şekillenen özgün kimliğiyle, birlik ve beraberlik adına önemli bir köprü işlevi görmeye devam etmektedir.

Alevilerin bir azınlık mı yoksa asli unsur mu oldukları tartışması ise tüm bu nüanslardan bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Yani Alevileri azınlık olarak kabul etmek ne Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü zedeleyecek bir yaklaşım olacak ne de Alevileri bu toplumda ikinci sınıf yurttaş konumuna düşürmeyecektir. Tam tersine bu toplumdaki Alevi varlığının kabulü ile birlikte (adı ister azınlık olsun ister çoğunluk olsun) farklılıklar artık görmezden gelinmeyecek ve benzerlik/homojenlik eksenindeki tek tip kimlik içerisinde asimilasyonu ya da erozyonu engelleyecektir.

Türk etnik kökeninden ve Müslüman dini kimliklerinden beslenmeleri dolayısıyla Aleviler elbette bu ülkenin doğal kurucu asli unsurlarıdır. Ancak bu noktada yukarıda da değinildiği gibi egemen konumda olmama, kendi geleneklerini, kültürlerini veya hayat tarzlarını yaşayamama, yaşatamama ve koruyamama noktası göz önüne alındığında Aleviler yıllarca mağduriyete uğramış bir azınlık grup olarak kabul edilmelidir. Buna benzer şekilde geçmişte ülke gündemini sıkça meşgul eden başörtüsü tartışmaları sürecinde de bilhassa 28 Şubat sürecinde başörtülü kadınlar azınlık konumunda değerlendirilebilir. Yine burada başörtülü kadınların sayıca azınlık mı çoğunluk mu oldukları değil, kendi hayat tarzlarını yaşayamama açısından değerlendirilmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

Bir başka deyişle, oldukça kozmopolit bir mirası devralan Türkiye Cumhuriyeti, kendi ideal ulusunu yaratmaya çalışırken bu idealin dışında kalan farklı gruplar zaman zaman çeşitli mağduriyetler yaşamışlardır. Bu gruplar Aleviler, Kürtler, Dindarlar, Başörtülüler, Sekülerler, Komünistler, Milliyetçiler, Eşcinseller olarak uzar gider. Ancak burada değişen iktidarlar ve egemen güç ekseninde bazı gruplar bir şekilde kendisini azınlık konumundan çıkarmayı başarabilmişken Aleviler hiçbir zaman bu ülkede egemen unsur olamamışlar ve kendi yaşam tarzlarını rahatça sürdürebilme noktasında hiçbir zaman kendilerini rahat hissedememişlerdir. Bunun neticesinde de bazıları çoğu zaman kimliği saklama ya da asimile olma gibi yolları tercih etmek durumunda kalmışlardır çünkü var olmak ve varlıklarını sürdürmek zorundadırlar.

Aleviler ve iktidar ilişkileri özelinde atılan tüm olumlu adımlara rağmen Althusser'in bahsettiği "devletin ideolojik aygıtları" bağlamında hala Alevilerin yok sayıldığı gerçeğini inkâr etmek yanlış olacaktır. Örneğin ana akım medyada bir zamanlar yasaklı konumda olan

başörtüsü günümüzde artık reklamlarda, dizilerde, televizyon programlarında ya da filmlerde kendisine temsil alanı bulabilmiştir. Ancak Alevi kültürü hala daha böyle bir temsil alanı bulamamaktadır. Dini, eğitimsel ve siyasal aygıtlar da hala daha baskın grubun inanç ve değerlerine yönelik öğeleri yeniden üretirken topluma ideolojik olarak bunlar sürekli servis edilmektedir. Bu da Alevi çocuklarının ailelerinde ya da kendi çevrelerinde farklı bir kültüre, toplumsal hayata girdiklerinde ise farklı bir kültüre maruz kalmalarını beraberinde getirmektedir.

Sünni (Hanefi) ve Türk çoğunluk nüfusu baskın grup olarak belirleyen Türk ulus devletinde Alevilerin azınlık olarak kabul edilmemesi pratikte doğru bir uygulamadır. Çünkü Aleviler bu topraklarda yüzyıllar boyunca yaşamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da aktif olarak görev almışlardır. Özellikle yeni Cumhuriyet'in laiklik vaadine fazlasıyla bağlı olan Alevi toplumu Cumhuriyet'i kendileri için yeni bir yaşam alanı olarak görmüşlerdir. Ancak doğal olarak "Müslüman" kabul edilmeleri ve hatta "yanlış yolda yürüyen ve ıslah edilmesi gereken müslüman" olarak görülmeleri neticesinde yıllar boyunca farklı şekillerde baskıya, şiddete, asimilasyona ve yok sayılmaya maruz bırakılmışlardır.

Tüm bu tartışmalar ışığında dini kimlikleri, etnik kökenleri ve cumhuriyetin kuruluş sürecinde verdikleri mücadele ile değerlendirildiğinde Aleviler bu toprakların ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asli unsurlarıdır. Bu açıdan ele alındığında, Alevi toplumunun asli unsur olarak değerlendirilmesi, aynı zamanda toplum içindeki birlik ve beraberliği pekiştirmek adına önemli bir gerçekliktir. Alevilerin kültürel çeşitlilikleri, farklı inanç ve ritüelleri bünyesinde barındırması, Türkiye'nin genel kucaklayıcı yapısını zenginleştirmelidir. Eğer bu yaklaşımlar gerçek manada pratiğe dökülürse hiç kuşku yok ki toplumun farklı kesimlerinin birbirini anlama ve saygı gösterme yeteneğini artıracaktır. Dolayısıyla Alevilerin asli unsur olarak değerlendirilmesi, sadece tarihsel bir gerçeği ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal dokusunu güçlendirecek bir birliktelik fırsatını da simgeler.

Bir diğer taraftan ise kendi inançlarını, ritüellerini, yaşam tarzlarını özgürce yaşayamama ve kimliklerini özgürce ifade edememe gibi problemler yaşadıkları için ise Aleviler, Türkiye Cumhuriyeti'nde azınlık konumundadırlar (Tekrarlamakta fayda var: bu noktada Alevilerin azınlık olması sayısal bakımdan değerlendirilmemiştir). Alevilerin kimliklerini özgürce ifade etme çabaları, zaman zaman toplumsal, zaman zaman bürokratik ve zaman zaman siyasal zorluklarla karşılaşmaktadır. Alevi toplumu, kendi kültürel değerleri ve inançları etrafında bir araya gelirken bu birlikteliği sürdürme çabalarında toplumsal normlar ve resmi politikalarla çatışma yaşayabilmektedir. Alevi toplumu, bu zorluklara rağmen kendi değerlerinden vazgeçmeksizin daha kapsayıcı ve özgür bir toplum için mücadele etmeye devam etmektedir. Bu mücadele, sadece Aleviler için değil, tüm Türkiye için daha adil ve eşit bir gelecek inşa etme amacını taşımaktadır.

Dolayısıyla, Alevilerin hem asli unsur olarak değerlendirilmeleri hem de azınlık konumundaki mücadeleleri eksenindeki ikircikli yapısı, Türkiye'nin çok katmanlı sosyal yapısındaki çeşitli gerçeklikleri yansıtmaktadır. Bu denge noktasında, toplumun daha fazla hoşgörü, anlayış ve eşitlik temelli bir yaklaşım benimsemesi önem arz etmektedir. Bu süreçte toplumsal diyalog, karşılıklı hoşgörü ve demokratik değerlere vurgu, Alevilerin ya da diğer toplumsal grupların kimliklerini özgürce yaşama haklarına saygı gösterilmesini ve toplumun çeşitliliğini zenginleştirmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sosyal entegrasyonunu güçlendirmek için atılacak adımlar, toplumun her kesimi için daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlemeyi destekleyecektir.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kırleme Bu çalışmanın tım hazırlanma sũreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Artuklu Kaime dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tım sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.
Etik Beyan	Yapıldı – iThenticate
Benzerlik Taraması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Çıkar Çatışması	Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Finansman	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Telif Hakkı & Lisans	

Kaynakça | References

- Althusser, Louis. *Devletin İdeolojik Aygıtları* (5. Baskı). Çev. Yusuf A. ve M. Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Altun, Feri. "Bir Dışlanma Vardır Ama Aleviler Azınlık Değildir." *Yeni Şafak*, 13 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/altun-bir-dislanma-vardir-ama-aleviler-azinlik-degildir-2684217>.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler* (7. Baskı). Çev. İ. Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Balandier, Georges. *Siyasal Antropoloji* (2. Baskı). Çev. D. Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016.
- Baykal, Doğan. "Aleviler Azınlık Değil, Toplumun Özüdür." *Dünya*, 20 Temmuz 2008. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/gundem/quotaleviler-039azinlik039-degil-toplumun-ozudurquot-haberi-49609>.
- Bottomore, Tom. "Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. Marshall ve T.M. Bottomore. Çev. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 83-134.
- Breuilly, John. "Sunuş." *Uluslar ve Ulusçuluk* (3. Baskı) içinde. Yaz. E. Gellner. Çev. B. Ercanlı ve G.G. Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2018, 13-82.
- Demir, Fatma Betül ve İpek, Zehra. *Alevilere Yönelik Ayrımcılık Bir Saha Çalışması: İstanbul. İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği*, 2015.
- Doğan, İsmail. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Duman, İlker Hasan. "Azınlık Hakları ve Lozan Antlaşması." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 57 (2005): 307-321.
- Erçe, Cuma. "Talepler belli, sorun eşit yurttaşlık: Aleviliği asla bitiremeyeceksiniz." *Birgün*, 4 Şubat 2023. Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/talepler-belli-sorun-esit-yurttaslik-aleviligi-asla-bitiremeyeceksiniz-420094>.
- Erdem, Tevfik. *Sosyoloji Notları* (5. Baskı). Antalya: Otorite Kitap, 2020.
- Erden, Atilla. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Geçmez, Ercan. "Kayyım atandı." *Euronews*, 8 Ekim 2022. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2022/10/08/erdoganin-acikladigi-alevi-cemevleri-baskanligi-projesine-tepki-kayyim-atandi>.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk* (3. Baskı). Çev. B. Ercanlı ve G. G. Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2018.
- Giddens, Anthony. *Ulus Devlet ve Şiddet* (2. Baskı). Çev. C. Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.
- Heater, Derek. *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*. Çev. M. Delikara Üst. Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Heywood, Andrew. *Siyaset* (6. Baskı). Çev. B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu ve A. Yayla. İstanbul: Adres Yayınları, 2012.
- Heywood, Andrew. *Siyaset Teorisine Giriş* (10. Baskı). Çev. Hızır Murat Köse. İstanbul: Küre Yayınları, 2019.
- Kaleli, Lüfi. "Azınlık değil, asli unsuruz." *Hürriyet*, 8 Ekim 2004. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dehap-ve-aleviler-azinlik-degil-asli-unsuruz-38654401>.
- Kaya, Ayhan. "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 135-181.
- Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Kymlicka, Will. *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş* (2. Baskı). Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul

- Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Marshall, Thomas Humphrey. "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar." *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar* içinde. Ed. T.M. Marshall ve T. Bottomore. Çev. A. Kaya. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, 13-82.
- Mutluer, Nil. "Aleviler ve Yeni Merkezileştirme Politikaları." *Alternatif Politika* 7/2 (2015): 351-368.
- Okutan, Çağatay. "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59/2 (2004): 59-75.
- Ova, Nalan ve Kubilay, Çağla. "Köşe Yazılarında Azınlık Tartışmaları: 2004 Yılı Avrupa Birliği İlerleme Raporu ve Aleviler." *Kültür ve İletişim* 14/2 (2011): 99-132.
- Özipek, Bekir Berat. "Alevî Sorunu: İmkânlar ve Engeller." *Liberal Düşünce* 16, no. 63 (2011): 73-85.
- Perinçek, Doğu. "Aleviler Azınlık mı?." *Aydınlık*, 10 Kasım 2013. Erişim Adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/aleviler-azinlik-mi-5857>.
- PİRHA. "İzmir'de 7 yılda 16 Alevi ailenin evi işaretlendi, 62 mezar tahrip edildi." *Pirha*, 18 Aralık 2019. Erişim Adresi: <https://pirha.org/izmirde-7-yilda-16-alevi-ailenin-evi-isaretlendi-62-mezar-tahrip-edildi-199974.html/18/12/2019>.
- Sezer, Zeki. "Aleviler Azınlık Değildir." *Milliyet*, 4 Eylül 2006. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sezer-aleviler-azinlik-degildir-170260>.
- Sidanius, Jim. "Ethnicity of National Identity: A Comparison of Three Perspectives." *Rethinking Democracy in the New Millenium* konferansında sunulan bildiri. Houston, Texas, 16-19 Şubat 2000, 1-45.
- Solgun, Cafer. *Alevilerin Kemalizmle İmtihanı*. İstanbul: Hayykitap, 2008.
- Tekin, Funda, Türay, Aras ve Yıldırım, Mine. *Türkiye'de Din, İnanç veya İnançsızlık Temelli Nefret Suçları (2021 Raporu)*. İnanç Özgürlüğü Girişimi, 2022. Erişim adresi: <https://inancozgurlugugirisimi.org/turkiyede-din-inanc-veya-inancsizlik-temelli-nefret-suclari-2021-raporu-yayimlandi/>.
- Tunç, Hasan. "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/2 (2004).
- Uluslararası Azınlık Hakları Grubu. *Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar*. Londra: Kavita Graphics, 2007.
- Uyanık, Zeki. "Son Dönem Türk Sinemasında Alevi Kimliğinin Görünümü." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 21 (2014): 42-60.
- Wallerstein, Immanuel. *Dünya Sistemleri Analizi* (3. Baskı). Çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy. İstanbul: BGST Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Ahmet Yusuf ve Erdem, Tevfik "Osmanlı Millet Sistemi ve Milliyetçilik ile İlişkisi." *Turkish Studies-Economy* 15/4 (2020): 2563-2577.